

Posudek o doktorské disertační práci PhDr Lenky Kučírkové

English for Specific Purposes with Regard to the Use of E-Learning

(Výuka odbornému anglickému jazyku se zřetelem k využití e-learningu)

Předložená doktorská disertační práce o celkovém obsahu 201 stran vědecko-výzkumné práce, 11 stran seznamu literatury a 130 stran příloh, celkem 342 stran, představuje rozsáhlé lingvisticko-didaktické dílo, které se zabývá využitím v současné době moderní metody e-learningu v oblasti odborného cizího jazyka, zde angličtiny.

Práce je napsána anglicky, což autorce umožnilo vyhnout se problematice překladu lingvistické odborné terminologie do češtiny. Pro e-learning není ustálený český termín a použití anglického termínu s českými pádovými koncovkami by v českém textu nepůsobilo esteticky. Také české ekvivalenty pro ESP (special, specific, scientific) by se hledaly obtížně, nemluvě o EST, EAP, EOP, EMP, aj. To svědčí o absenci pojmenování některých prvků v české odborné (např. IT) i lingvisticko-didaktické terminologii.

Podobně se dále v práci hovoří o České zemědělské univerzitě, v novém anglickém překladu Czech University of Life Sciences. Anglické pojmenování této instituce nemá v češtině vhodný ekvivalent, třebaže české pojmenování je starší (Agriculture). To souvisí s vývojem vědy a ekonomie (zemědělství již není věda), kterému čeština často terminologicky nestačí. I to svědčí ve prospěch pojetí 'e-learningu' a jeho zkoumání autorkou této disertace, neboť některé poznatky se přímou metodou vyučování prostřednictvím učitele cizího jazyka zřejmě ani předávat nedaří. Často to není jasné ani samotným učitelům jazyků, tzv. 'jazykářům' (termín I. Poldaufa), např. rozdíl mezi 'life sciences' a 'live sciences'.

Cíl práce je dvojitý: teoretický, tj. přehled teoretických východisek ke zkoumání odborného jazyka a 'e-learningu' včetně teorií vyučování, a cíl praktický k získání zkušeností (cíl empirický) o tom, zda vyučování metodou 'e-learningu' je rovnocenné metodě přímého vyučování za přítomnosti učitele a zda 'e-learning' může učitele částečně nahradit nebo doplnit (str. 99).

Metodou zkoumání je experiment, sbírání dat ve skupinách studentů a jejich statistické vyhodnocování. Statistické vyhodnocení bylo prováděno uznávanými metodami ve spolupráci s katedrou statistiky ČZU v Praze.

Odborná angličtina (English for Specific Purposes, ESP) je definována a klasifikována podle nejnovějších pramenů, až na výjimky ze samého konce 20. a z počátku 21. století. To odpovídá tématickému zaměření práce na e-learning, tedy na zcela moderní formu vyučování. Logicky představují většinu zdrojů lingvistické práce z anglické jazykové oblasti a většina dalších badatelů a jiné

disertační práce z nich vycházejí. Naskytá se však otázka, zda přístup zejména britských a amerických badatelů k ESP není ovlivněn skutečností, že se učí angličtina vědních a technických oborů na anglickojazyčných školách a univerzitách v anglickém jazykovém prostředí “kde odborný jazyk a terminologii lze ponechat učitelům odborných předmětů”, jak uvádí R.A. Close (The English we Use for Science, 1965).

Zmínku o R.A. Close v disertační práci postrádám, třebaže patří k průkopníkům a “klasikům odborně jazykové výuky....”. Navíc“R.A. Close u nás působil a leccos si z myšlenek Pražské školy odnesl”, uvádí I. Poldauf ve své nepublikované práci z r. 1983.

Čeští lingvisté z Pražského lingvistického kroužku, faktičtí zakladatelé zkoumání LSP, by zajisté zasloužili podrobnější zmínky než jen na str. 27 a krátce na str. 53. Zejména chybí L.V. Kopeckij se svým článkem “O literárním plánu hospodářského jazyka” (Slovo a slovesnost, 1935), ale i mladší A. Jedlička či v oblasti německého jazyka L. Hoffmann (1976), ba i L. Drozd (1973) a další.

Velmi obsáhle se autorka zabývá výsledky výzkumu ESP v ‘e-learningu’ současných autorů domácích i zahraničních. Přehled literatury ukazuje, že zkoumání ESP v ‘e-learningu’ začalo prakticky na počátku 21. století, tedy po prudkém rozmachu internetu. Do té doby se odborné cizí jazyky podobně vyučovaly v ‘jazykových laboratořích’, které lze považovat za předchůdce metody ‘e-learningu’. Stálo by za to zkoumat výsledky výuky oběma metodami a porovnat zejména jejich efektivnost.

Autorka britské i jiné prameny cituje, nepouští se však do rozsáhlejší kritické diskuse, kterou si často zasluhují. Např. si nedovedu v naší praxi představit tvrzení podle Dudley-Evanse and St. John (str. 38), že “naši studenti od nás neočekávají, že víme jak řídit podnik, ale že očekávají naši znalost jazyka, kterým se v podnikání mluví”. To snad platí v anglickém prostředí, v českém systému vzdělání je situace jiná.

Kriticky je možno se vyjádřit z našeho pohledu i k jiným britským autorům. “ESP **may be** designed for specific disciplines”... “**it may** be concerned with specific disciplines (Evans, St. John, 2005). “ESP is considered **a branch** of LSP” (R. Maglie, 2004).

Autorka správně uvádí, že “students have usually more expertise in the subject matter than the (language) teacher” (s. 46). To platí i dnes (usually), ale pak by oponentská diskuse zde vydala za celou disertaci. Kdo má vyučovat odborný jazyk – lingvista s malou znalostí oboru nebo odborník s nevelkou znalostí jazyka? Autorka uvádí celkem vágní názory Hutchinson and Waters (1987) a podobné názory Kennedy and Bolitho (1984).

Tato otázka se řešila již před 40 lety na tehdejší Vysoké škole zemědělské (V. Brand, L. Drozd). Vyřešena nebyla – ‘odborníci’ tehdy prohlásili, že “my děláme výzkum rukama a my ty jazyky opravdu nepotřebujeme”.

V. Brand tehdy aspoň v rámci katedry jazyků přiděloval jednotlivým lingvistům práci na dílčích odborných slovníčcích (agronomie, technika, ekonomika, lesnictví, pod.) a ‘jazykáři’ pak na těchto oborech vyučovali.

V samotné Británii řeší tento problém v současné době tzv. ‘double-degree courses’, např. na univerzitě v Manchesteru se studují dvouoborově biologie a němčina, na birminghamské univerzitě engineering a ruština, apod.

Již v 80. letech minulého století uváděl britský lingvista Sir Randolph Quirk, že “se budeme za několik desítek let stále zabývat krásným jazykem v románech Jane Austenové, zatímco Japonci budou studovat ESP a přebírat naše (britské) podniky”. Sir Randolph se zmýlil snad jen mírně v pohledu geografickém (Čína, Jižní Korea).

Autorka si uvědomuje a uvádí výhody a nevýhody studia pomocí e-learningu’. Zabývá se rolí učitele i studentů – zajímavé je v této souvislosti, že hovoříme o ‘e-learning’, avšak nikoli o ‘e-teaching’. Autorka analyzuje ESP e-learning, ale na druhé straně má jen ESP-teaching. Uvádí jen v souhrnu, že “ESP-e-learning teacher’s role is multidimensional and challenging”. V následující tabulce pak je na str. 49 uvedeno oněch 10 rolí, které ‘an online tutor’ zastává, ale tyto role nejsou z hlediska vyučování blíže rozvedeny. To ovšem není chyba autorky disertace, ESP-e-teaching je jiná disciplína.

Autorka dále podrobně popisuje vznik e-learningového programu na České zemědělské univerzitě a její katedře jazyků. Tento program se poté stal předmětem zkoumání, zda existují statisticky významné rozdíly mezi absolventy řádné výuky s učitelem (face-to-face course) a těmi, kteří absolvovali stejnou výuku pomocí e-learningu.

Stanoví se hypotézy a sub-hypotézy, ke kterým se dále hledají relevantní závěry. Zkoumaným vzorkem jsou skupiny studentů bakalářského studia, zapsaných ke studiu ‘Business English’.

Sledují se měnící se dovednosti studentů v jednotlivých dílčích jazykových dovednostech (schopnost porozumění poslechem, čtením, změny ve slovní zásobě studentů, schopnost psaní cizím jazykem a dovednost překládat).

Zkoumá se i vztah studentů ke studiu a jejich uspokojení s formou studia.

Nezkoumá se schopnost komunikovat v odborném jazyku (speaking), zato se zkoumá schopnost překládat do češtiny, která je pro studium jakéhokoli oboru zásadní.

E-learning ve vztahu k vyučování odborné angličtině nebyl doposud srovnáván s vyučováním ‘face-to-face’. Výzkum a statistická vyhodnocení ukázaly, že se v experimentální skupině (e-learning) podstatně zlepšila schopnost porozumění psanému a mluvenému textu. Aktivní psaní, slovní zásoba a překládání se

zlepšily jen málo. U kontrolní skupiny byly výsledky podobné s výjimkou slovní zásoby, která se zvýšila podstatně.

Autorka konstatuje, že mezi oběma výukovými metodami (face-to-face a e-learning) není v dosahovaných výsledcích signifikantní rozdíl. To tedy znamená, že e-learning může nahradit učitele ve formách dálkového studia, studia při zaměstnání, v celoživotním vzdělávání a také v řádné výuce jako doplňkový materiál k nahrazení zameškané vyučovací doby (nemocí, apod.). V řádném denním studiu může ušetřit čas pedagoga.

V jednom tvrzení si však autorka protiřečí. Na str. 176 uvádí, že “metodika výuky odborné angličtiny se radikálně neliší od (vše)obecné angličtiny”, atd. Na str. 177 však konstatuje, že “ESP-e-learning vyžaduje speciální přípravu učitelů jazyků a tudíž i specifickou metodiku.” Dále uvádí, že “je žádoucí, aby učitel měl určité znalosti odborného předmětu”.

To je konstatování správné a zřejmě vychází z autorčiny vlastní pedagogické praxe. Škoda, že právě toto tvrzení autorka neuvedla jako svůj opoziční a kritický diskusní příspěvek o stranu či dvě dříve v souvislosti s tezemi Hutchinson and Waters nebo Dudley-Evans and St. John.

Ve třetí kapitole své práce uvádí autorka, že “specifická e-learningová metodika výuky odborné angličtiny zahrnuje učení se jazyku a učení se odbornému předmětu pomocí e-learningu”. Znamená to, že ESP-e-learning a ESP-teaching vyžadují odlišný metodický přístup? Zde je konkrétně vidět rozdíl mezi oběma vzdělávacími systémy, českým a britským, ve kterých se ESP vyučuje, a že v českém prostředí neplatí teze R.A. Close, že “odborný jazyk a terminologii lze ponechat učitelům odborných předmětů”. Navíc se potvrzuje, že ESP-e-learning a ESP-teaching jsou metodicky odlišné kategorie. ESP-e-learning zahrnuje jazyk i odbornost, zatímco ESP se týká výhradně odborného jazyka.

V této souvislosti lze vyjádřit myšlenku, že ESP je odborně na vyšší úrovni než ESP-e-learning. Pro studium ESP je třeba dobře znát obecný jazyk a studuje se jazyk odborný (specific purpose), zatímco při ESP-e-learning se studující zabývá jak jazykem, který ještě dost dobře nezná, tak i konkrétním oborem, který (možná) zná. V českém prostředí student v prvním ročníku vysokoškolského studia zpravidla dobře nezná ani jedno, ani druhé, protože v prvních dvou ročnících technického či přírodovědného studia se převážně studují předměty obecně-vědní, které s konkrétním oborem souvisí jen nepřímo (matematika, fyzika, chemie, biologie, a také cizí jazyky, apod.).

Disertační práce PhDr. L. Kučírkové na mnoha statisticky podložených příkladech ukazuje, že mezi výukou pomocí ‘e-learningu’ a metodou ‘face-to-face’ nejsou statisticky významné rozdíly a tedy že obě metody jsou téměř stejně funkční a efektivní. Rozdíl je jen v účelnosti jejich aplikace u různých skupin studentů (distanční, celoživotní, náhradní při nemoci, apod.). Autorka možná

mohla zdůraznit, že odborný jazyk se kvalitativně liší od jazyka obecně sdělovacího odbornou terminologií, která je hlavní složkou odborného jazyka. Zde by se nejspíš našla řada problémů, které by statistikami mohly zamíchat. Disertační práce však shromáždila množství jiných informací o ESP, které byly doposud rozptýleny v mnoha zdrojích, stejně tak jako o 'e-learningu'.

Práce vedla ke konkrétnímu vyústění v e-learningovém kurzu odborné angličtiny, který je již nějaký čas úspěšně aplikován katedrou jazyků České zemědělské univerzity. Není sporu o tom, že je to práce svým způsobem průkopnická, protože není známo, že by se na některém pracovišti takto podrobně metodou ESP-'e-learningu' zabývali.

Cíl recenzované práce byl stanoven jasně a postup k němu byl dodržen. Cíl možná mohl být poněkud užší, protože zkoumaná oblast zahrnuje velké bohatství zajímavých problémů, které by bylo vhodné řešit odděleně a pak snad i podrobněji, např. vydělit jednotlivé dovednosti (předpoklady ke studiu ESP, slovník odborného jazyka, frekvence gramatických kategorií, odborný překlad, apod.).

Metodou je experiment, statisticky vyhodnocovaný a ověřovaný ve spolupráci s katedrou statistiky na Provozně-ekonomické fakultě ČZU.

Autorka prokázala hlubokou znalost dané problematiky, znalosti lingvistiky i metodiky lingvistické práce, včetně správného zaměření na funkční pojetí lingvistických jevů. Současně prokázala teoretickou i praktickou znalost problematiky vyučování on-line, což je záležitost moderní, dosud nezkoumaná a pro většinu učitelů zcela nová.

Význam práce je nesporný pro didaktiku cizích jazyků, je aplikovatelná i na jiné cizí jazyky a je vhodná i pro jiné obory, jako je překladatelství nebo tlumočení. Je vhodná i pro aplikaci ve výuce angličtiny na vyšší úrovni, např. doktorandů technických a jiných vědních oborů, kteří studují při zaměstnání.

Doporučuji, aby práce PhDr. Lenky Kučírkové **byla přijata** jako podklad pro obhajobu k udělení titulu PhD.

Doc. PhDr. Jaroslav Voráček, CSc
Katedra jazyků, PEF, ČZU v Praze

